

Розділ 2. ТВОРЧИЙ УЧИТЕЛЬ-ПРОФЕСІОНАЛ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ПОРІВНЯЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

УДК 37.036

© 2011

Глазунова Л.О.

ІДЕЇ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНОЇ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В різні історичні періоди розвитку суспільства проблема формування естетичної компетентності особистості була актуальною. Цінні думки щодо цього питання були сформульовані ще давньогрецькими філософами Піфагором, Сократом, Платоном, Аристотелем. Слід зазначити, що на той час естетика не існувала як окрема наука. Естетичні знання формувалися в межах філософії як її своєрідна частина. Утвердження естетики, як самостійної науки, відбулось лише у XVIII столітті. Упродовж багатьох століть естетику називали “наукою про прекрасне”, “наукою про досконале”, “наукою про закони розвитку мистецтва”. Теоретики намагались визначити предмет естетики через поняття “гармонія”, вбачаючи в цій галузі знань “науку про реалізацію принципів гармонійного розвитку людини” [13, с. 156].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Мета статті полягає у аналізі зарубіжної наукової літератури щодо ідей формування естетичної компетентності особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження... На наш погляд, було б доречно виділити певні періоди формування естетичної думки у світовій літературі. Ми пропонуємо наступну періодизацію: I – Доба Античності; II – Епоха Середньовіччя; III – Епоха Відродження; IV – Доба Просвітництва; V – Європейська естетична думка XIX – XXI ст. Отже, розглянемо кожен із цих періодів.

I – Доба Античності. Становлення перших естетичних уявлень можна співвіднести з тим значенням, якого давньогрецькі філософи надавали людським почуттям. Філософи проаналізували й намагались класифікувати почуття, виявити протилежні чуттєві сили. Вони диференціювали почуття прекрасного і потворного, трагічного і комічного [3, с. 7]. Саме у цей період закладаються теоретичні підвалини формування естетичної компетентності особистості.

Перші спроби використати почуття як основу для осмислення певних естетичних явищ, формування естетичної компетентності пов’язані з піфагорійцями – філософською школою, яку заснував *Піфагор* у VI ст. до н.е. Піфагор ототожнював поняття гармонія, досконалість, краса, а основою гармонії вважав число. Гармонію чисел піфагорійці знаходили навіть у розташування планет. Серед видів мистецтв найвищим носієм гармонії Піфагор визнав музику, бо слухаючи її можна “отримати естетичне задоволення та душевну рівновагу” [3, с. 7].

Ідеї Піфагора мали значний вплив на митців того часу, які намагались творчо використовувати філософсько-естетичні положення вченого для глибшого опанування художніх можливостей у музиці, поезії, скульптурі.

Давньогрецький філософ, поет *Парменід* вважав, що формування естетичної насолоди відбувається підчас гармонійного поєднання кольору чи звуку, яке втілюється у живописі та музиці [13, с. 220].

Емпедокл був засновником принципу “золотого перетину”, “золотої середини”. Його послідовники вважали, що будь-яке тіло, предмет, геометрична фігура, співвідношення частин яких відповідає такій пропорції, – гармонійні й справляють приємне естетичне враження. Варто зауважити, що цей принцип за доби Відродження розглядався як обов’язковий закон архітектури, живопису і скульптури [3, с. 9].

Видатний давньогрецький філософ *Сократ* намагався розкрити співвідношення між етичним та естетичним, прекрасним та корисним. Учений підкреслював, що духовні якості людини виявляються навіть у зовнішньому вигляді. З ім’ям Сократа пов’язана проблема визначення ідеалу. Він був одним із основоположників теорії про “добру природу” людини не залежно від її статі та походження. На думку Сократа головне завдання вихователя – пробудити кращі потаємні душевні сили, а діяльність вчителя важливіша за обов’язки батьків. Він оперував поняттям “калокагатія” – поєднання слів прекрасний і добрий, це одне із головних понять античної естетики, яке означало гармонію зовнішнього і внутрішнього, своєрідну умовну красу індивіда. Піфагорійці, Геродот, Платон мали свою думку, щодо калокатії, та, згодом, цей термін наблизився більше до сфери освіти, вихованості людини [3, с. 11-12]. Аристотель інтерпретував цей термін як гармонію зовнішнього та внутрішнього. При цьому під внутрішнім він розумів мудрість, яка “приводить людину до глибокого усвідомлення єдності краси й добра, естетичного й морального”, тобто до гармонії, що має стати нормою існування людини та формувати її естетичну компетентність. Аристотель вважав, “якщо людина не здатна сягнути такої довершеності, то вона повинна принаймні через самовдосконалення тяжіти до цього” [1, с. 37].

Естетичні погляди Сократа дістали творче продовження у філософській концепції *Платона*, автора праць “Держава” і “Закон”. Його естетична спадщина пов’язана із дослідженням природи сприйняття прекрасного, джерел талановитості, проблем естетичного виховання. Особливу увагу філософ приділяв вивченню мистецтв (музики, живопису, скульптури, архітектури), оскільки саме завдяки їм формувалась естетична компетентність особистості. У теоретичних діалогах Платон висловив думки про відносність краси, про шляхи досягнення абсолютно прекрасного. За Платоном метою виховання є – формування “і тіла, і душі найпрекраснішими”. Розглядаючи у своїх творах питання естетичного виховання та формування естетичної компетентності, Платон відзначав, що вплив мистецтва на людину настільки значний, що потрібно встановити контроль з боку держави за художніми творами, котрі мали б відповідати моральним нормам існуючого суспільства [3, с. 12]

Вершиною античної естетики називають теоретичну спадщину *Аристотеля*. Його естетичні ідеї викладені у його філософських творах “Політика”, “Поетика”, “Риторика”, “Етика”, “Про душу” та ін. [3, с. 13]. Естетичне пізнання й мистецтво він розглядає як відображення світової гармонії. Аристотель вперше подав розгорнуту структуру естетичних категорій, запропонував власне розуміння прекрасного. Аналізуючи естетичні проблеми, філософ вводить і використовує такі терміни, як канон, алегорія, міра, пропорція, асоціація тощо. Великого значення надавав формуванню саме естетичної компетентності, оскільки вважав, що “у вихованні першу роль має відігравати прекрасне, а не дико-тваринне” [1, с. 38]. У своїх працях наголошував на естетичній функції поезії, скульптури, театру, які покликані приносити насолоду і привчати до прекрасного.

Торкаючись питання формування естетичної компетентності Аристотель розглядає красу людини. Він вважає, що краса людини має бути не зовнішньою, а внутрішньою. Філософ зіставляє її із справедливістю, мужністю тощо. Аристотель зіставляє етично “хороше” із естетично “довершеним” у понятті калокагатії.

Ідеї давньогрецьких філософів, щодо естетичного виховання та формування естетичної компетентності, знайшли своє відображення у працях давньоримського філософа, письменника, оратора *Марка-Тулія Цицерона*. У трактатах “Про кордони добра і зла”, “Про обов’язки”, “Про природу богів”, “Про передбачення” та ін. філософ висловлював думки щодо пробудження в людях прагнення “вічної мудрості” [10, с. 104], формування естетичної компетентності. Марк-Тулій Цицерон розробляв теорію риторичного мистецтва, ратував за виховання гарного естетичного смаку.

Видатний римський педагог *Марк-Фабій Квінтіліан* – автор першої педагогічної книги “Дванадцять книг риторичних настанов” упродовж дванадцяти років утримував відкриту риторичну школу. Він перший, хто сформулював вимоги до вчителя, основними з яких були: любов до дітей, високий інтелектуальний рівень, позитивний приклад педагога та ін. Помітне місце у самій вихованій системі, на думку Квінтіліана, займає естетичне виховання [12, с. 449-450]. Педагог вважав, що формування естетичної компетентності буде ефективнішим за умови врахування індивідуальних особливостей та здібностей особистості, коли навчальний процес буде супроводжуватись почуттям радості [10, с. 104-105].

У добу Античності було закладено підґрунтя формування естетичної компетентності. Філософи приділяли велику увагу таким засобам навчання і виховання, як музика, скульптура, живопис, красномовство, які сприяли формуванню естетичної компетентності особистості. Раціональні ідеї давньогрецьких філософів були розвиті у працях філософів, психологів та педагогів у наступні віки.

II – Епоха Середньовіччя. На зміну Еллінській епосі прийшла епоха Середньовіччя, яка різко сприйняла Античну культуру, вважаючи її гріховною. Було переглянуто естетичні пріоритети та оголошено їх “владю диявола”. Аскетизм, ставши офіційною ідеологією, проповідував байдужість до світських благ і покору владі. Людина мала знаходити прекрасне не в творах мистецтва, природі, побуті, а отримувати задоволення від постів, молитви та покаяння. [12, с. 451]. Прогресивні та релігійні течії в мистецтві переслідувались, вони не відповідали тому призначенню, яке відводилось мистецтву в системі засобів, які були призначені пробуджувати прагнення людини до Бога, а не до насолод земного життя [14, с. 192].

За часів Середньовіччя було досягнуто специфічного синкретизму усіх видів мистецтва в церковно-релігійному комплексі. Усі види мистецтва, які формували естетичну компетентність набули нового змісту. Архітектура, відійшовши від співмірності з людиною, піднесла її дух, створила звеличений простір; фресковий живопис наповнив цей простір релігійною історією; реальна і водночас символічно театралізована служба поєднала віруючого з божественним світом через співучасть у магічній дії; церковний спів і музика вселяли душевну гармонію і рівновагу; мерехтіння свічок і лампад, пахощі мірри давали тепло і навіювали душевний спокій [3, с. 279].

За доби Середньовіччя поширення набули лицарські школи. Лицарі створили для своїх дітей систему світського виховання, що ставило за мету сформувати якості майбутнього “пана землі і селян”. Тут учні вивчали “сім лицарських добродієностей”, серед яких було вміння складати вірші, співати та грати на музичних інструментах, що сприяло формуванню естетичної компетентності особистості [10, с. 108].

Затиснута у межах теології і схоластики, педагогіка тих часів дещо втратила прогресивні риси періоду античності. Та все ж серед діячів церкви були високоосвічені для свого часу люди [7, с. 14].

Християнський богослов, один із перших засновників середньовічної естетичної думки *Аврелій Августин* був автором праць: “Про місто боже”, “Сповідь”, “Про музику” та ін. У своїх творах, торкаючись питання формування естетичної компетентності, він писав, що “краса є основною ознакою існування речей, такі принципи як: цілісність, єдність, ритм, рівність, схожість, відповідність, симетрія, гармонія мають емоційно-естетичний вплив на людину” [15, с. 7]. У своїй праці “Про музику” Аврелій Августин розвинув думку про те, що за допомогою музики і мистецтва слова формування естетичної компетентності буде відбуватись ефективніше.

Щодо питання формування естетичної компетентності особистості богослов-філософ *Фома Аквінський* писав: “Краса становить те ж саме, що й добро, і вони відрізняються одне від одного тільки деталями” [5, с. 39]. У його вченні внутрішній світ особистості розглядався як “спілкуванням з Богом”, а естетичний зміст творів мистецтва обмежувався. В основі його естетики – ідея підпорядкування мистецтва, митця Богові та церкві. Мистецтво, за Фоמוю Аквінським, мало перетворитись на ілюстратора тогочасних доктрин, розвиватись в межах певного канону. Кожен твір мистецтва мав бути втіленням образу божественної ідеї, а митець розглядався як провісник Бога [3, с. 356].

За доби Середньовіччя було відкрито перші університети, які у наш час визнані найкращими, зокрема, у Болонії (1158), Оксфорді (1168), Кембриджі (1209), Парижі (1253), Празі (1348), Кракові (1364) та інших містах.

Ця доба відзначилась великим впливом церкви. Формування естетичної компетентності відбувалось засобами релігійної літератури, художніми полотнами на біблійну тематику, музичним супроводом церковних служб.

III – Епоха Відродження розвивалась під впливом нового світогляду – гуманізму. Саме у цю епоху естетика відокремилась як самостійний розділ філософської науки, що сприяло формуванню естетичної компетентності особистості.

Епоха Відродження відкрила світові спадщину Леонардо да Вінчі, Альбреха Дюрера, Лоренцо Валла, Піко делла Мірандола, у центрі естетичних уподобань яких була людина. Від творів цих митців люди отримували не тільки естетичну насолоду, а й привід замислитись. Саме у цю епоху було створено геніальні художні полотна, які й до цього часу не втратили своєї цінності та сприяють формуванню естетичної компетентності особистості [9, с. 54].

Видатний італійський живописець, скульптор, архітектор і поет *Мікеланджело Буанарротті* вважав, що на формування естетичної компетентності впливає саме споглядання творів мистецтва, бо “від витворів мистецтва людина отримує естетичну насолоду, вчиться відрізняти прекрасне від потворного” [14, с. 397].

У 1750 році вийшов друком перший том теоретичного трактату “Естетика”, автором якого був німецький філософ і теоретик мистецтва Олександр *Готліб Баумгартен*. Філософ обґрунтував та визначив предмет естетики через поняття “досконале”. “Естетика – це наука про досконале у світі явищ, про досконалість чуттєвого пізнання й удосконалення смаку” [3, с. 16-17]. Тобто він вважав, що у процесі формування естетичної компетентності людина, аналізуючи та відрізняючи досконале від потворного, сама удосконалюється.

Філософи-гуманісти епохи Відродження значну увагу приділяли формуванню естетичної компетентності людини, яке здійснювалось за допомогою засобів літератури та мистецтва .

Італійський педагог *Вітторіно да Фельтре* створив школу “Будинок радості”, якою уславився як “батько гуманності” і як учитель нового типу. Він першим втілював ідею формування естетичної компетентності у школі на природі. Його школа була розташована біля мальовничого озера, серед алей та фонтанів. Стіни класів були прикрашені фресками із портретами учнів та їх малюнками. Педагог вважав, що привчаючи дітей до прекрасного, вишуканого, формуючи їх естетичну компетентність, його учні навчатись не тільки оцінювати, а й самостійно створювати естетично довершені твори. Поряд із такими науками, як математика, астрономія, логіка, метафізика, природознавство, обов’язковими були мова, література, музика і живопис, що, звичайно ж, сприяло формуванню естетичної компетентності особистості [12, с. 454].

Видатний нідерландський учений-гуманіст, педагог *Еразм Роттердамський* у своїх памфлетах “Похвала глупості”, “Розмови запросто” та “Молодим дітям наука” розвинув думку про те, що і навчання, і формування естетичної компетентності має бути легким, приємним, розвиваючим активність, самостійність та творчість дитини [10, с. 114].

Доба Відродження відзначилась бурхливим розвитком освіти і науки. Було відкрито нові університети, школи підвищеного типу (колегіуми, гімназії), у яких наставники дбали про всебічний розвиток дитини. Естетика виділилась як окрема наука, зріс інтерес до питання формування естетичної компетентності.

IV – У добу Просвітництва було закладено теоретичні підвалини естетичного виховання та формування естетичної компетентності. У філософській, психологічній та педагогічній науці з’явилися нові ідеї, доробки, праці.

Італійський філософ *Джамбатіста Віко* вважав, що формування естетичної компетентності залежить від «динаміки розвитку цивілізації, адже “витончені мистецтва” можуть виникати тільки у просвітницькі часи, коли людина за своїм інтелектуальним рівнем матиме необхідність у задоволенні естетичних потреб» [3, с. 213].

Французький письменник *Франсуа Рабле* у романі “Гаргантюа і Пантагрюель” висвітлює своє розуміння педагогіки доби Відродження. На прикладі головного героя роману – Гаргантюа, Рабле розповідає про рівень тогочасної освіти та дає рекомендації щодо її удосконалення. Письменник пише, що одними із засобів формування естетичної компетентності виступають природа і мистецтво. Він пропонує більше милуватися природою, прогулюватися в поля, ліси, збирати рослини для гербарію, вечорами спостерігати за зірками; аби розуміти і отримувати естетичне задоволення від творів мистецтва, Ф.Рабле радить вчитися співати та грати на кількох музичних інструментах [10, с. 114].

Німецький філософ, письменник, енциклопедист *Вольтер* у творі “Кандід або Оптимізм”, торкаючись питання формування естетичної компетентності, пише: “Цей світ найдосконаліший серед усіх світів” і “людина духовно зростає навчившись отримувати естетичне задоволення від оточуючого її середовища” [14, с. 611]. Щодо естетичної компетентності людини Вольтер стверджував, що “це не просто здатність інтуїтивно відчувати прекрасне і несвідоме хвилювання під час зустрічі з ним, а й уміння розбиратись у найдрібніших витонченостях” [5, с. 285].

Жан-Жак Руссо – автор творів “Чи сприяє прогрес наук і мистецтв поліпшенню або погіршенню моральності”, “Міркування про походження та причини нерівності між людьми”, “Громадський вирок”, “Еміль, або Про виховання”, сформулював три завдання виховання – це виховання добрих почуттів, добрих міркувань і доброї волі [1, с. 39]. На його думку естетична компетентність це “лише здатність людини робити висновки про те, що подобається або не подобається найбільшій кількості людей” [8, с. 59].

Французький вчений *Шарль Баттьо* вважав, що мистецтво сприяє формуванню естетичної компетентності, викликає почуття задоволення, наслідує природу. Усі види мистецтва поділяв на дві категорії “витончені”, до яких відносив музику, поезію, скульптуру, живопис, танець, та “прикладні” – архітектура та красномовність [3, с. 211].

Ш.Баттьо наголошував, що “лише естетичний смак породжує шедеври мистецтва, що містять природний і вільний дух”, “Якщо мета науки – істина, то мета мистецтва – добро і краса” [5, с. 383].

Відомий французький філософ-енциклопедист *Дені Дідро* автор праць “Енциклопедія, або Тлумачний словник наук, мистецтв і ремесел”, “Трактат про прекрасне”, “Досвід живопису”, “Про людину”, “План університету або школи публічного викладання всіх наук для російського уряду” та інші [10, с. 129]. Філософ висловив ідею, що формування естетичної компетентності особистості буде відбуватися тоді, коли вона буде робити все естетично досконало: “Якщо чесна людина береться за перо, за пензлик або за різець, то своє завдання вона повинна вбачати в тому, щоб зобразити добродієність привабливою, а порок таким, що відштовхує” [3, с. 248], тому що художник, на його думку, зобов'язаний бути “наставником усього людства”, “естетично зображати реальне життя” [14, с. 615], “талент наслідує природу, смак підказує йому вибір” [8, с. 59]. На думку філософа, найбільший вплив на формування естетичної компетентності має мистецтво, яке наслідує природу. “Суть краси твору мистецтва складає правдивість змісту її природність та простота вираження” [15, с. 78].

Видатний філософ *Іммануїл Кант* був переконаний, що тільки людина може бути ідеалом краси, і тільки людство “може бути ідеалом досконалості”. На його думку, естетика – наука про “правила чуттєвості” [3, с. 18]. Філософ розробив механізм естетичного оцінювання, виокремив проблему естетичного смаку. І.Кант розширив понятійно-категоріальний апарат естетики, обґрунтував такі поняття як смак, уява, доцільність, досконалість, витонченість, самоспостереження та ін. Його філософські погляди ґрунтувалися на протиставленні етичного та естетичного, хоча згодом його естетичні концепції були дещо однобічно витлумачені представниками так званої теорії “чистого мистецтва”, “мистецтва заради мистецтва” [3, с. 19].

Естетичні погляди німецького філософа *Артура Шопенгауера* ґрунтувалися на аналізі кількох проблем, серед яких найпоширеніше опрацьована проблема видів мистецтва. На думку філософа, мистецтво може відповідати кожному із вікових і психологічних станів людини, адже мистецтво – це завжди новий і по-новому створений світ. Шопенгауер вважав, що реальне життя позначене песимізмом і розчаруванням, подолання яких можливе шляхом естетичного споглядання [3, с. 21].

Англійський філософ, психолог, педагог *Джон Локк* у своїх працях: “Лист про віротерпимість”, “Дослідження про людський розум”, “Думки про виховання”, “Про управління розумом” та ін., значне місце приділяв питанню формування естетичної компетентності особистості. У книзі “Думки про виховання” Локк писав, що необхідно виховувати джентльмена, у становленні якого значну роль відіграє його морально-естетична сфера. Джентльмен, за Дж.Локком, має відрізнятися, насамперед, “витонченістю у поведінці”. Таку людину можна виховати тільки гуманними методами [1, с. 37].

Фундатор наукової педагогіки, видатний чеський мислитель *Ян Амос Коменський*, автор праць “Велика дидактика”, “Вихід із шкільних лабіринтів”, “Всезагальна рада”, “Материнська школа”, “Правила легшої граматики”, “Продовження братського заповіту” та інших. Педагог значну увагу приділяв питанню формування естетичної компетентності особистості. Я.А.Коменський вважав, що гармонійний розвиток дитини неможливий без викладання співів і музики, пропонував тренувати дітей з цих предметів, аби рівень естетичної

компетентності дитини був високим. Вчений відмічав, що віршики і пісеньки розвивають у дитини пам'ять та сприяють формуванню естетичної компетентності. “А, дякуючи ритмам і мелодії, вона сприймає більше, легше, приємніше” [7, с. 53].

На його думку, формування естетичної компетентності буде ефективнішим за умови використання малюнків. У своїй ілюстрованій дитячій енциклопедії “Видимий світ у малюнках” він на конкретному матеріалі показав, як необхідно використовувати наочність. “Чим більше знання спираються на відчуття, тим вони достовірніші, оскільки власне спостереження заміняє багато доказів” [6, с. 31].

Аналізуючи книгу Я.А.Коменського “Школа – гра”, де вміщено вісім шкільних п'єс, можна зробити висновок, що ще одним засобом формування естетичної компетентності, на думку педагога, є метод драматизації. Учні стають учасниками постановок, готуючись до виступу тренуються виразно читати вірші, говорити репліки, дбають про свій костюм, естетичний вигляд сцени (класної кімнати).

Видатний швейцарський педагог *Йоган Генріх Песталоцці* доводив, що необхідно врахувати принцип природовідповідності у процесі формування естетичної компетентності. Особливості естетичного сприйняття дитиною дійсності, основи формування естетичної компетентності, стверджував Песталоцці, закладаються в сім'ї. Мати з самого народження повинна привчати дитину до краси, таким чином формуючи її естетичну компетентність. Дитина у школі повинна почувати себе природно та вільно. У таких природних умовах зародки, закладені в ній від народження при вільному керівництві вчителя, що застосовує систему різних вправ, дістають чудові умови для розвитку, який слід прискорювати, адже це і є завдання школи і вчителів [11, с. 284].

Педагогічні ідеї Йогана Фрідріха Гербарта отримали розвиток у його книгах: “Загальна педагогіка”, “Посібник психології”, “Листи про додаток психології до педагогіки”, “Нарис лекцій з педагогіки” та інших. Гербарт наполягав на тому, що одним із засобів навчання є – виховання, яке слід засновувати на багатосторонності інтересів. Серед декількох видів інтересів, він розглядав і естетичні, які впливали на формування естетичної компетентності [10, с. 142-144].

Торкаючись теми естетичного виховання, Фрідріх Вільгельм Адольф Дістервег підкреслював, що у процесі формування естетичної компетентності необхідно врахувати особливості культури країни, яка є батьківщиною людини, бо кожна держава має свою історію, багатотисячову культуру та ментальність. Метою виховання, на думку Дістерверга, є служіння “істині, красі й добру”. [2, с. 537]. Вчителі мають не тільки привчати учнів до краси, а й навчити самостійно творити її. Найвищою метою формування естетичної компетентності, за словами педагога, – “самодіяльність на служінні істині, красі і добру” [10, с. 146].

Філософи та представники художньої культури доби Просвітництва визначили та обґрунтували категоріально-понятійний апарат і компоненти естетики, які лягли в основу формування естетичної компетентності особистості. Вони вважали, що одним із компонентів естетики було естетичне виховання, що розташоване на перетині двох наук – естетики та педагогіки.

V – Європейська естетична думка XIX – XXI ст.

Англійський філософ *Бернард Бозанкет* у своїх працях “Історія естетики”, “Лекції з естетики”, “Принцип індивідуальності та цінності”, “Цінність та доля індивідуалізму” та інших торкався ідеї формування естетичної компетентності. Філософ вважав, що найбільший естетичний вплив на особистість має мистецтво, яке спонукає до мислення. Серед усіх видів мистецтва, які, на його думку, формують естетичну компетентність, виділяв літературу та живопис [15, с. 33].

Німецький філософ, естетик *Макс Дессуар* у своїх працях “Статті з естетики”, “Естетика і загальне мистецтвознавство”, “Скептицизм в естетиці” та інших писав, що саме мистецтво сприяє формуванню естетичної компетентності особистості. Усі види мистецтва він поділив на дві групи – просторові і часові. Просторові мистецтва (архітектура, скульптура, живопис) є нерухомими і висловлюються образами, а часові, відповідно, – рухомі мистецтва (музика, танець, поезія), висловлюються рухомими звуками [3, с. 221]. Філософ був засновником школи “Естетики та загального мистецтвознавства” [15, с. 74].

Ідеї формування естетичної компетентності присутні у працях італійського філософа *Антоніо Банфі* “Життя мистецтва”, “Філософські проблеми естетики”, “Філософія мистецтва”. Філософ твердо стоїть на тому, що не потрібно прив'язувати свої естетичні вподобання до загальновідомих еталонів у мистецтві, природі, житті, необхідно мати на все свій власний погляд [15, с. 25].

Англійський історик мистецтва і філософ *Джон Рескін* у 1883 році організував Спілку зближення мистецтва зі школою, до якої увійшли педагоги, художники та письменники. На його думку, художні твори, репродукції, оповідання, не тільки прикрасили б шкільні кімнати, але й позитивно впливали на формування естетичної компетентності особистості. Митець надавав великого значення малюванню в оволодінні навчальним матеріалом: “Чи ви будете малювати грецьку зброю, дзьоб шуліки чи левову лапу, ви зразу ж розумієте, що необхідні рухи примусять зосередити увагу на подробицях, які інакше залишилися б непоміченими, і без подальших зусиль закріплять їх у пам'яті” [10, с. 159].

Ідеї Джона Рескіна швидко поширились у країнах Європи, США, Канади та Австралії. Під їх впливом у 1886 році в Німеччині було створено Спілку виховання посередництвом мистецтва. Її члени Е.Зальвюрк, Ю.Лангбеєн, Г.Волгаст та ін. представляли різні види мистецтва.

Згодом, відомий теоретик художнього виховання Е.Зальвюрк, виділяючи основні положення, які зумовлюють необхідність виховання посередництвом мистецтва, наголошував: мистецтво впливає на почуття дитини, створює певний піднесений настрій, формує її естетичну компетентність; художня діяльність за умови, коли самостійно доводить творчу роботу до кінця, сприяє розвитку його волі; розвиває гостроту мислення і виступає засобом пізнання; мистецтво – засіб вираження високих думок, які воно одягає у привабливий одяг краси і посередництвом цього приваблює людей до високих духовних інтересів [10, с. 159].

Англійський філософ, психолог *Грант Аллен*, автор “Фізіологічної естетики” наполягав на тому, що людина буде сприймати прекрасне або потворне тільки через фізіологічне подразнення, яке переживається нею як почуття естетичної насолоди чи незадоволення. Психолог дотримувався думки, що формування естетичної компетентності відбувається за допомогою чуттів. Із усіх органів чуттів Г. Аллен виділяв зір і слух, він називав їх “інтелектуальними” [15, с. 12].

Австрійський психолог *Зігмунд Фрейд* сформулював теорію психоаналізу у якій обґрунтував роль мистецтва та літератури в естетичному сприйнятті людиною дійсності [15, с. 40].

Американський філософ, психолог і педагог *Джон Дьюї* у своїх працях “Демократія і виховання”, “Психологія і педагогіка мислення”, “Досвід, природа і мистецтво”, “Мистецтво як досвід” досліджував проблеми дотичні до питання формування естетичної компетентності особистості. Він вважав, що “набуття естетичного досвіду є заключним етапом усіх процесів природи” [3, с. 314], тобто кожна людина отримує певний естетичний досвід щохвилини, спостерігаючи за оточуючим її світом. За його словами, дитина повинна стати сонцем, коло якого обертаються всі освітні засоби. Кожна дитина – конкретно виражена, неповторна індивідуальність [4, с. 102].

В основі естетичної концепції Д.Дьюї лежить поняття досвіду, у якому сполучаються суб’єктивний світ людини і об’єктивна реальність. Філософ виділяє три головних види досвіду – пізнавальний, моральний та естетичний. Формування естетичного досвіду він розглядає як процес і результат досягнення гармонії між особистістю та середовищем [15, с. 87].

Видатний англійський педагог, засновник “нової школи” *Сесіл Редді* пропонував своє бачення навчально-виховного процесу. Визначною метою був індивідуальний та всебічний розвиток дитини. Процес формування естетичної компетентності педагог бачив, як пізнання сучасної культури, музичні заняття, концертну діяльність, дотримання естетичних норм у оформленні класних кімнат та у зовнішньому вигляді вихованців [10, с. 155].

Німецький філософ, педагог *Рудольф Штайнер* – батько вальдорфської педагогіки – великого значення надавав питанню формування естетичної компетентності особистості. У навчальній програмі вальдорфської школи обов’язковими предметами були: музика, танці, живопис, скульптура, архітектура, театр тощо. Випускники школи, як правило, грали на кількох музичних інструментах, займалися театром, співом, танцями, завдяки щоденній “рукотворчості” вміли шити, працювати з глиною, металом [7, с. 90].

Французький педагог *Селестен Френе* – автор праць: “Нова французька школа”, “Формування особистості і підлітка”, “Педагогічні інваріанти” та ін., пропонував не обмежувати навчально-виховний процес класною кімнатою. Він вважав, що необхідно створити лабораторії, майстерні, де б учні займалися різними видами діяльності. На його думку, рівень формування естетичної компетентності буде підвищуватись за умови самостійного створення учнями у майстернях картин, поробок із дерева, тканини, вишивання, ткання, різблення тощо [10, с. 156-157]. “Коли дитині дати у руки шматок матеріалу, чи то папір, чи то тканина, – вона сама по собі вигадає цікавий сюжет, який перенесе на даний матеріал, і створить з нього витвір мистецтва” [15, с. 23].

На думку польського філософа *Р.Інгардена* естетичне сприйняття та формування естетичної компетентності залежать від рівня художньо-естетичної підготовки особистості й зумовлюється складністю чи простотою об’єкта сприймання. Спочатку об’єкт може сприйматися на рівні звичайного чуттєвого споглядання, потім відбувається процес формування “фаз естетичного переживання” [4, с. 123].

Висновки... Питання формування естетичної компетентності особистості було та залишається актуальним і у наш час. Інтерес до цієї проблеми зумовлений бажанням вивчити умови, методи та засоби за яких процес формування естетичної компетентності особистості буде найефективнішим. З доби Античності та до сьогодення філософами, педагогами, психологами, митцями було запропоновано багато шляхів підвищення рівня естетичної компетентності, культурного та духовного збагачення людини. Наша мета – вивчити та узагальнити їх досвід, обрати оптимальні шляхи, методи і засоби для формування естетичної компетентності сучасної молоді людини.

Література

1. Аристотель. Политика // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики/ А.И. Пискунов.– М. : Просвещение, 1981.– С.35-39.
2. Дистерверг А. Руководство для немецких учителей. // А.Дистерверг/ – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1956. – 584 с.

3. Естетика: Підручник / Л.Т.Левчук, В.І.Панченко, О.І.Онїщенко, Д.Ю.Кучерюк. // Л. Т. Левчук./ – К. : Вища школа, 2006. – 431 с.
4. Ингарден Р. Исследования по эстетике / Пер. с пол. А.Ермилова, Б.Фёдорова. // Р.Ингарден / – М. : Иностран. лит., 1962. – 146 с.
5. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли. Т. 2. – М. : Искусство, 1964. – 400 с.
6. Історія педагогіки / за ред. М.С.Гриценка. – К. : Вища школа. 1973. – 448 с.
7. Історія педагогіки / За ред. М.В.Левківського, О.А.Дубасенюк. – Житомир : ЖДПУ, 1999. – 336 с.
8. Камінський А. Естетичний смак / Адам Камінський // Мандрівець. – 2007. – № 6. – С. 58-67.
9. Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения // А.Ф.Лосев // – М. : Искусство. – 1983. – С. 50-56.
10. Пальчевський С.С. Педагогіка : навчальний посібник // С.С. Пальчевський// – К. : Каравела, 2007. – 576 с.
11. Песталоцци Г. Памятная записка парижским друзьям о сущности и цели метода // Хрестоматия по истории зарубежной педагогике. – М. : Просвещение, 1984. – С. 280-304.
12. Фіцула М.М. Педагогіка : Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М.Фіцула / – К. : Академвидав, 2003. – 528с.
13. Фрагменты ранних греческих философов. – М. : Искусство. – 1989. – Ч. 1. 277с.
14. Энциклопедия для детей. Всемирная литература. Т. 15. Ч. 1. От зарождения словесности до Гёте и Шиллера / глав. ред. М.Д.Аксёнова – М. : Аванта+, 2001. – 672 с.
15. Эстетика : Словарь / Под ред. А.А.Беляева и др. – М. : Политиздат, 1989. – 447 с.

Анотація

У статті розглядається історичний аспект проблеми формування естетичної компетентності молоді. Розкрито провідні ідеї найдавніших та сучасних джерел естетичних знань.

Аннотация

В статье рассматривается исторический аспект проблемы формирования эстетической компетентности молодежи. Раскрыты основные идеи древних и современных источников эстетических знаний.

Summary

The article focuses on proving of forming aesthetical competence of young people. Main ideas of ancient and modern sources referred to aesthetic knowledge are discovered here.

Ключові слова: естетична компетентність, естетична культура особистості, виховання, мистецтво, культура.

Ключевые слова: эстетическая компетентность, эстетическая культура личности, воспитание, искусство, культура.

Key words: aesthetical competence, aesthetical culture of a personality, education, art, culture.

Подано до редакції 15.03.2011.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. Березюк О.С.

УДК 373.21(09)(100)

© 2011

Донченко О.В., Котенко О.О.

ТВОРЧИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У сучасних умовах інтеграції України до європейського простору, технологічного прогресу, розвитку всіх сфер життєдіяльності нашого суспільства, в тому числі й освіти, зростають вимоги до особистості педагога, який поряд з оволодінням професійними знаннями, високим рівнем інтелектуального, духовного, фізичного розвитку повинен активно проявляти творчість у своїй педагогічній діяльності. У зв'язку з цим постає необхідність забезпечення якісного навчального процесу у вищих педагогічних закладах освіти, організація сприятливих умов при проходженні педагогічної практики в дитячих навчальних закладах, а також прагнення до самонавчання, саморозвитку та самовдосконалення молодих спеціалістів. Вирішенню поставленої проблеми значною мірою сприяє вивчення історико-педагогічного досвіду, виокремлення та узагальнення позитивних надбань і накреслення шляхів їх використання в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблема підготовки педагогічних кадрів дошкільного виховання в історії педагогічної думки України та в сучасних закладах освіти досить ґрунтовно висвітлена в наукових працях Л.В.Артемової, А.М.Богуш, З.Н.Борисової, М.Б.Євтуха, О.Г.Кучерявого, І.О.Ларіної, К.І.Лисяка, В.Л.Попової, Т.Б.Слободянюк, Т.П.Танько, І.Г.Улюкаєвої та інших. Внесок відомих зарубіжних педагогів минулого у вирішення проблеми навчання та виховання дітей, у тому числі деякі аспекти творчого підходу педагога до навчального процесу, розвиток окремих виховних систем, а також можливості їх використання у практиці вітчизняних дошкільних закладів досліджуються П.П.Брайловською, О.М.Іоновою, М.П.Лещенко, І.О.Сташевською.